

Krzysztof Kierski

Instytut Pamięci Narodowej, Delegatura w Olsztynie;

Krzysztof.Kierski@ipn.gov.pl • <https://orcid.org/0000-0002-2763-7007>

Kilka uwag na temat wyboru źródeł pt. *W cieniu bezprawia. Bezpieczeństwo i porządek publiczny w Olsztynie i w powiecie olsztyńskim w latach 1945–1946. Wybór dokumentów, wybór i oprac.*, R. Syrwid, Olsztyn 2021, s. 220.

A few remarks about: *In the shadow of lawlessness. Security and public order in Olsztyn and Olsztyn county from 1945 to 1946. Selection of documents*, R. Syrwid, Olsztyn 2021, p. 220.

Einige Kommentare zur Auswahl der Quellen: *Im Schatten der Gesetzlosigkeit. Sicherheit und öffentliche Ordnung in Olsztyn und im Kreis Olsztyn in den Jahren 1945–1946. Auswahl an Dokumenten*, R. Syrwid, Olsztyn 2021, S. 220.

Na początku 2021 r. ukazał się wydany przez Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie wybór źródeł archiwalnych zatytułowany *W cieniu bezprawia. Bezpieczeństwo i porządek publiczny w Olsztynie i w powiecie olsztyńskim w latach 1945–1946* przygotowanych i opracowanych przez Roberta Syrvida.

Autor omawianego wyboru dokumentów jest doktorem nauk humanistycznych, specjalizującym się w historii najnowszej Polski, ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych lat powojennych na Warmii i Mazurach. Jego dotychczasowe publikacje poświęcone administracji zespolonej i życiu społeczno-politycznemu na Warmii i Mazurach w latach 1945–1950 dają gwarancję, że problemem ujętym w tytule publikacji, zajął się badacz doświadczony¹.

¹ Wśród prac zwartych i rozproszonych Roberta Syrvida warto wyróżnić następujące: R. Syrwid, *Inspekcja Zarządu Gminy Szombark (Wrzesina) w 1948 roku. Przyczynek do dziejów samorządu terytorialnego województwa olsztyńskiego*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej: KMW) 1998, nr 2, s. 221–230; idem, *Od partnerstwa do wymuszonej*

Strukturę omawianej publikacji rozpoczyna 15 stronicowy wstęp, w którym autor charakteryzuje instalowanie się władz komunistycznych na ziemiach byłych Prus Wschodnich stanowiących po wojnie tereny Okręgu Mazurskiego a następnie województwa olsztyńskiego z siedzibą w Olsztynie. I to właśnie stolicy regionu i jego powiatowi Syrwid poświęca najwięcej miejsca, wskazując m.in. na: objęcie funkcji prezydenta miasta Olsztyna przez Bronisława Latosińskiego, powołanie Miejskiej Rady Narodowej w Olsztynie i Starostwa Powiatowego w Olsztynie, przybycie oddziałów Wojska Polskiego i Wojsk Ochrony Pogranicza oraz rozpoczęcie działalności organów bezpieczeństwa tj. Urzędu Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej (MO). Ponadto omówił podział administracyjny powiatu olsztyńskiego, jego powierzchnię i zmieniającą się strukturę społeczną oraz gęstość zaludnienia.

W rzeczonym wstępie autor wyjaśnił też ramy chronologiczne pracy, przyjmując za początek kwiecień 1945 r., a za koniec grudzień 1946 r. Należy przy tym stwierdzić, że o ile zasadność początkowej cezury czasowej stanowiącej pierwszą sprawozdawczość władz powiatu olsztyńskiego nie budzi zastrzeżeń, o tyle przyjęta data końcowa jest umownym wyborem autora i w żaden sposób nie zamyka problematyki bezpieczeństwa i porządku publicznego w Olsztynie i powiecie olsztyńskim. Problematyczne dla analizy prezentowanych dokumentów jest również niewyjaśnienie czytelnikowi we wstępie, co kryje się pod tytułowym bezpieczeństwem i porządkiem publicznym. Wobec tak przyjętego tytułu należało dokładnie omówić, czym dla powojennych władz komunistycznych było bezpieczeństwo i co wchodziło w jego zakres oraz przedstawić co autor rozumiał pod tym pojęciem kreśląc tytuł rzeczonego tomu dokumentów. Przyjęcie bowiem perspektywy wykładni rządzących po wojnie komunistów niesie za sobą ogromne ryzyko

„jedności”. *Olsztyńska organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1945–1948*, Łódź 2004, s. 344; idem, *Protokół inspekcji powiatu olsztyńskiego w 1945 roku*, KMW 2006, nr 3, s. 387–425; *Starostwo Powiatowe w Olsztynie 1945–1950. Wybór dokumentów*, wybór, wstęp i komentarz R. Syrwid, Olsztyn 2009, s. 259; R. Syrwid, *Starostowie i wicestarostowie Okręgu Mazurskiego w charakterystykach naczelnika Wydziału Inspekcji Starostw Urzędu Pełnomocnika Rządu RP Zygmunta Walewicza z 16 października 1945 roku*, KMW 2013, nr 4, s. 801–826; idem, *Podanie Wiktora Hoffmanna do Władysława Gomułki z 1946 roku. Z dziejów polityki personalnej Ministerstwa Ziemi Odzyskanych*, KMW 2015, nr 4, s. 699–710; idem, „*Ponieśmy więc projekt Konstytucji w masy...*” *Przebieg i ocena I etapu „dyskusji” nad projektem Konstytucji PRL (lutym–marcem 1952 r.) na Warmii i Mazurach w świetle materiałów Wydziału Propagandy KW PZPR w Olsztynie*, „*Polska 1944/45–1989. Studia i materiały*” 2015, t. 13, s. 187–221; idem, „*Wyraźnie odczuwało się tendencje WRN*”. *I Wojewódzki Zjazd Polskiej Partii Socjalistycznej 9–10 czerwca 1946 roku w Olsztynie w raporcie aparatu bezpieczeństwa*, KMW 2016, nr 1, s. 161–175; *Olsztyn w dokumentach*. 3. *Wybór źródeł do historii pierwszych lat powojennych 1945–1950*, red. D. Bogdan, R. Syrwid, R. Tomkiewicz, Olsztyn 2017, s. 229; *Olsztyn w dokumentach*. 4. *Miasto i jego mieszkańcy w relacjach prasowych 1945–1950*, red. K. Bączek, R. Syrwid, R. Tomkiewicz, Olsztyn 2018, s. 225; R. Syrwid, *Starostowie Warmii i Mazur w latach 1945–1950. Szkice biograficzne*, Olsztyn–Białystok–Warszawa 2018, s. 550; idem, *Opis miasta Olsztyna z 3 grudnia 1947 roku. Źródło do badań ekonomiczno-społecznych warunków funkcjonowania ośrodków miejskich na Warmii i Mazurach po zakończeniu II wojny światowej*, KMW 2019, nr 1, s. 115–147; idem, „*Trzeba będzie przejrzeć ludzi od wszystkich możliwych stron*”. *Sprawa Juliana Sekity przed Wojewódzką Komisją Kontroli Partyjnej przy KW PZPR w Olsztynie i jej następstwa (1949–1950/1956–1957)*, KMW 2020, nr 1, s. 121–146; idem, „*Tym razem wybierz sam!*” *Dokumenty życia społecznego z okresu kampanii wyborczej do Sejmu i Senatu PRL 4 i 18 czerwca 1989 roku w zbiorach Domu „Gazety Olsztyńskiej” Oddziału Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie*, KMW 2020, nr 2, s. 263–272.

i w sposób zapewne niezamierzony powoduje, że za działania przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu uznawane będą m.in. wszelkie dążenia niepodległościowe zorganizowanych grup lub pojedynczych osób, które nie godziły się na brak suwerenności Polski i naruszanie wolności jej obywateli po 1945 r. To z kolei oznaczałoby sprzeniewierzenie się dorobkowi historiografii Polski po 1989 r. na który składają się publikacje naukowe i popularnonaukowe mające odkłamać historię powojennej Polski zafalszowaną w okresie PRL².

Drugą część omawianego wyboru źródeł stanowi poprzedzone notą edytorską 120 chronologicznie ułożonych dokumentów, z których 61 wytworzonych zostało w 1945 r. a kolejne 59 w roku 1946. Pierwszy dokument będący raportem wicestarosty powiatu olsztyńskiego do pełnomocnika Rządu Rzeczypospolitej Polskiej (RP) na Okręg Mazurski w sprawie wysiedlania mieszkańców wsi powiatu olsztyńskiego przez wojska radzieckie pochodzi z 12 kwietnia 1945 r. Ostatni zaś – raport komendanta Komendy Miejskiej (KM) Milicji Obywatelskiej (MO) w Olsztynie dotyczący stanu bezpieczeństwa na terenie miasta Olsztyna datowany jest na 25 grudnia 1946 r.

Wybrane przez Syrvida dokumenty pochodzą z dwóch archiwów – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku (AIPN Bi), z którego pozyskano 28 dokumentów i Archiwum Państwowego w Olsztynie (APO), w którym przechowywane jest 91 dokumentów. Całość dopełnia okólnik opublikowany w „Mazurskim Dzienniku Pełnomocnika Rządu RP”. Wśród zbiorów olsztyńskiego AP autor wykorzystał zespoły Komitetu Miejskiego Polskiej Partii Robotniczej (PPR), Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, Urzędu Wojewódzkiego Olsztyńskiego oraz Zarządu Miejskiego w Olsztynie. Dokumenty znajdujące się w tych zbiorach to w dużej mierze sprawozdania, raporty i meldunki wymienionych jednostek administracji, które całościowo lub fragmentarycznie poświęcone zostały kwestiom stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego. Ciekawe uzupełnienie stanowią znalezione w tych zespołach protokoły doniesień i zeznań osób pokrzywdzonych przez żołnierzy Armii Czerwonej, funkcjonariuszy rodzimego aparatu bezpieczeństwa czy też pospolitych bandytów i szabrowników. Z kolei z zasobów AIPN Bi autor wykorzystał dokumenty wytworzone przez KM MO w Olsztynie i Komendę Powiatową (KP) MO w Olsztynie, które mają charakter meldunków i okresowych sprawozdań.

² Należy zwrócić uwagę, że w doktrynach różnych gałęzi prawa oraz naukach społecznych i humanistycznych znajdujemy liczne próby zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa i porządku publicznego. Autorzy zajmujący się analizą znaczenia tych pojęć wskazują na problem ich niejasności, niepełności, niejednoznaczności i nieściśłości terminologicznych co utrudnia ich zdefiniowanie i przy braku wstępnego wyjaśnienia autora poruszającego tą problematykę otwiera pole do wieloznaczności i niedomówień. Zob. S. Pieprzny, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Rzeszów 2008, s. 221; A. Osierda, *Prawne aspekty pojęcia bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, t. 23, s. 89–106; D. Brakoniecki, *The concept of public safety and order in the social and the humanitate Sciences*, „Journal of Modern Science” 2018, nr 38, s. 221–336.

Zasadniczo z zespołów wytypowanych przez Syrvida znajdujących się w AIPN Bi i APO dokumenty zostały wybrane trafnie, oddając powojenny stan bezpieczeństwa Olsztyna i powiatu olsztyńskiego, dzięki czemu mogą one stanowić przyczynek do badań nad szeroko rozumianą (aczkolwiek niewyjaśnioną) kwestią bezpieczeństwa i porządku publicznego Warmii i Mazur tuż po zakończeniu II wojny światowej. Aresztowania, wysiedlenia, włóczęgostwo, napady, rabunki i gwałty o których czytamy w dokumentach zebranych przez autora niewątpliwie oddają charakter tamtych lat, pokazując z jakimi problemami musieli zmagać się ówcześni mieszkańcy stolicy regionu i jego powiatu. Poza tym treść zawartych w publikacji sprawozdań i meldunków pokazuje z jednej strony bezsilność komunistycznego aparatu bezpieczeństwa, a z drugiej deprawację jego funkcjonariuszy, którzy obok żołnierzy Armii Czerwonej nierzadko sami dopuszczali się przestępstw i wykroczeń na ludności cywilnej. Można oczywiście było pominąć niektóre *passusy* niewnoszące nic dla poruszanej problematyki. Nie było bowiem potrzeby wymieniania rodzajów założonych teczek w KM MO w Olsztynie (s. 46), przywoływania orzeczenia lekarskiego poszkodowanego będącego załącznikiem do doniesienia wyjaśniającego zaistniały napad (s. 65), wielokrotnego wymieniania listy przedmiotów ukradzionych lub zarekwirowanych poszkodowanym (s. 88, 93, 113) oraz publikowania meldunków nadzwyczajnych o charakterze kwestionariuszowym (s. 132–133, 144–145), których forma przekazu jest znacznie uboższa od tych przedkładanych w formie opisowej.

Wśród dokumentów zebranych przez Syrvida szczególne zastrzeżenia budzą te, w których oddziały antykomunistycznego podziemia zbrojnego walczące o wolną i niepodległą Polskę zostały zakwalifikowane jako wywierające wpływ na bezpieczeństwo i porządek publiczny w Olsztynie i w powiecie olsztyńskim (dokument nr 86, 87, 95, 99 i 102). Skalę niejasności potęguje fakt zachowania bez wyjaśnienia funkcjonujących w ówczesnych dokumentach określeń oddziałów partyzanckich, które przez komunistów nazywane były „bandami” i „reakcją” (s. 152, 177–178). Równie niefortunnym zabiegiem było przedstawianie akcji (w wyborze źródeł funkcjonujących jako „przestępstwa”) oddziałów partyzanckich definiowanych przez MO jako działania o charakterze „bandyckim” i „rabunkowym” bez wskazania celu i charakteru tych działań oraz obsady personalnej organizacji walczących z reżimem komunistycznym na Warmii i Mazurach (s. 177–178). Tymczasem sięgnięcie do charakterystyk poszczególnych oddziałów antykomunistycznego podziemia zbrojnego operujących na terenie byłych Prus Wschodnich oraz akt spraw Wojskowego Sądu Rejonowego umożliwiłoby np. ustalenie grupy partyzantów, którzy dokonali ataku na posterunek MO w Butrynach (s. 152–153) i Zarząd Tartaku Państwowego w Nowej Wsi, dowodząc, że był to oddział Izydora

Bukowskiego „Burzy” (s. 177)³. Przy omawianiu działalności powojennego podziemia zbrojnego należy również podkreślić, że operujące na terenie Warmii i Mazur szwadrony 5. Wileńskiej Brygady AK cechowały się wyjątkową karnością, nie wyrządzając szkód ludności cywilnej nie wspierającej organów bezpieczeństwa i PPR. Dlatego też niezrozumienie budzi uznanie przez Syrwidą zabrania z majątku ziemskiego w Gągławkach przez żołnierzy 4. Szwadronu 5. Wileńskiej Brygady AK jednego wieprza za którego wystawiono pokwitowanie, za sytuację wpływającą na pogorszenie się stanu bezpieczeństwa w powiecie olsztyńskim (s. 154).

Brak odniesienia się do wyżej wzmiankowanych kwestii wzbudza w czytelniku niesłuszne przekonanie, że działalność żołnierzy antykomunistycznego zbrojnego podziemia niepodległościowego prowadziła do trudnej sytuacji związanej z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym w Olsztynie i powiecie olsztyńskim, a działania odwetowe komunistycznych formacji porządkowych miały swoje prawne uzasadnienie. Wybór wykazanych powyżej dokumentów bez stosownego komentarza powoduje, że członkowie zbrojnych organizacji antykomunistycznych niezasłużenie znaleźli się w tytułowym „cieniu bezprawia”, podczas gdy jedyne zagrożenie z ich strony mogli odczuwać ludzie związani z MO, PPR i UB oraz ich współpracownicy. Piszącemu te słowa wypada jedynie przypomnieć, że żołnierze podziemia antykomunistycznego w powojennej Polsce byli kontynuatorami walk o niepodległość kraju prowadzonych przez organizacje konspiracyjne w okresie II wojny światowej, pozostając w nadziei graniczącej z pewnością, że wybór tych kilku dokumentów bez właściwych wyjaśnień nie był celowym zamiarem autora i recenzentów wydawniczych, którzy nie zgłosili w tej kwestii żadnych sugestii. Nie zmienia to jednak faktu, że wybór źródeł dokonany przez Syrwidą wszedł do obiegu naukowego i koniecznym było zwrócenie uwagi na występujące w publikacji mankamenty.

Pomimo, iż o doborze dokumentów do wydawnictwa źródłowego decyduje sam autor, należy stwierdzić, że o ile Syrwid stosunkowo dokładnie wyeksploatował zbiory APO, o tyle pominął wiele ważnych zespołów akt zgromadzonych w AIPN. W białostockim AIPN warto zwrócić uwagę na sygnaturę 120/36 gdzie znajdują się sprawozdania KP MO w Olsztynie za lata 1945–1950, w których dla lat 1945–1946 zachowały się raporty dekadowe⁴, raporty z działalności Służby Ze-

³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku (dalej: AIPN Bi), 065/46, Charakterystyka nr 37, kwestionariusze osobowe i kart na czyn członków organizacji Wolność i Niezawisłość pod dowództwem Izydora Bukowskiego vel Wacława Bogdańskiego ps. Burza, Kwestionariusz osobowy na członka WiN Izydora Bukowskiego, 25 X 1978 r., k. 76; AIPN Ol, 8/512, Akta sądowe w sprawie przynależności do nielegalnej organizacji AK przeciwko Janowi Ratajczykowi vel Stefanowi Wiśniewskiemu i Alfonsowi Kawieckiemu, k. 7.

⁴ AIPN Bi, 120/36, Sprawozdania KP MO w Olsztynie za lata 1945–1950, Raport dekadowy za czas od 15 do 25 XI 1945 r., 24 XI 1945 r., k. 3; Raport dekadowy za czas od 25 XI do 5 XII 1945 r., 5 XII 1945 r., k. 4; Raport dekadowy za czas od 5 do 12 XII 1945 r., 12 XII 1945 r., k. 5–6; Raport dekadowy za czas od 12 do 22 XII 1945 r., 22 XII 1945 r., k. 7–8; Raport dekadowy za czas od 22 XII 1945 r. do 2 I 1946 r., 2 I 1946 r., k. 9–10.

wewnętrznej KM MO w Olsztynie⁵, sprawozdania z działalności KP MO w Olsztynie⁶ oraz sprawozdania sytuacyjne KP MO w Olsztynie⁷, w których w sposób szczegółowy przedstawiona jest sytuacja związana z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym. Nie wykorzystano również sprawozdań dekadowych szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie (WUBP) przesyłanych za rok 1945⁸ i 1946⁹ do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie. Jednak szczególnie odczuwalny brak stanowi nieskorzystanie ze sprawozdań i raportów dekadowych Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Olsztynie kierowanych do szefa WUBP w Olsztynie¹⁰. Wszystkie te materiały o charakterze sprawozdawczym odnoszą się do szeroko rozumianego problemu bezpieczeństwa i porządku publicznego w Olsztynie i powiecie olsztyńskim.

Kwerendę archiwalną należało przeprowadzić także w AIPN w Olsztynie (Ol) docierając przede wszystkim do akt Wojskowego Sądu Rejonowego w Olsztynie, w których znajduje się wiele dokumentów odnoszących się do omawianego wyboru źródeł. Dzięki temu prezentowane przez Syrwidę wydarzenia moglibyśmy poznać nie tylko z materiałów sprawozdawczych starostów oraz komendantów MO ale również od samych uczestników poszczególnych zdarzeń, którzy wielokrotnie przesłuchiwani stawali przed komunistycznym wymiarem sprawiedliwości.

Poza materiałami zgromadzonymi w AIPN Bi i AIPN Ol warto było również skorzystać z tych zgromadzonych w AIPN w Warszawie. Dla przykładu, spośród interesujących materiałów wskazać można teczkę dokumentów prezentujących nadzwyczajne wypadki w województwie olsztyńskim w latach 1945–1946, w której znajdują się raporty i meldunki dotyczące Olsztyna i jego powiatu¹¹. Inny zachowany dokument poruszający tytułową problematykę wyboru źródeł to protokół z 29 września 1945 r. z odprawy komendantów powiatowych MO przed komendantem wojewódzkim MO w Olsztynie, gdzie m.in. sytuację związaną

⁵ Ibidem, Raport z działalności Służby Zewnętrznej KP MO w Olsztynie za okres od 6 I do 6 II 1946 r., 5 II 1946 r., k. 11–12; Raport z działalności Służby Zewnętrznej KP MO w Olsztynie za okres od 6 II do 6 III 1946 r., 5 III 1946 r., k. 13–14; Raport z działalności Służby Zewnętrznej KP MO w Olsztynie za okres od 6 III do 6 IV 1946 r., 6 IV 1946 r., k. 15–17; Raport z działalności Służby Zewnętrznej KP MO w Olsztynie za okres od 6 V do 6 VI 1946 r., 8 VI 1946 r., k. 18–20; Raport z działalności Służby Zewnętrznej KP MO w Olsztynie za okres od 1 VII do 1 VIII 1946 r., 5 VIII 1946 r., k. 28–30.

⁶ Ibidem, Sprawozdanie z działalności KP MO w Olsztynie za czas od 1 VI do 1 VII 1946 r., 4 VII 1946 r., k. 23–25; Sprawozdanie z działalności KP MO w Olsztynie za czas od 1 VIII do 1 IX 1946 r., 4 IX 1946 r., k. 32–35; Sprawozdanie z działalności KP MO w Olsztynie za czas od 1 X do 1 XI 1946 r., b.d., k. 44–48; Sprawozdanie z działalności KP MO w Olsztynie za czas od 1 XI do 1 XII 1946 r., 4 XII 1946 r., k. 49–53; Sprawozdanie z działalności KP MO w Olsztynie za czas od 1 XII 1946 r. do 1 I 1947 r., 3 I 1947 r., k. 54–58

⁷ Ibidem, Sprawozdanie sytuacyjne KP MO w Olsztynie za czas od 1 IX do 1 X 1946 r. 5 X 1946 r., k. 40–43.

⁸ AIPN Bi, 084/1, Sprawozdania szefa WUBP w Olsztynie do Ministra Bezpieczeństwa Publicznego za 1945 r.

⁹ AIPN Bi, 084/2, Sprawozdania szefa WUBP w Olsztynie do Ministra Bezpieczeństwa Publicznego za 1946 r.

¹⁰ AIPN Bi, 084/227, Sprawozdania i raporty dekadowe z pracy PUBP w Olsztynie do szefa WUBP w Olsztynie za lata 1945–1946; AIPN Bi, 087/229, Sprawozdania i raporty dekadowe z pracy PUBP w Olsztynie do szefa WUBP w Olsztynie za lata 1945–1947.

¹¹ AIPN, 1550/823, Nadzwyczajne wypadki w województwie olsztyńskim.

z bezpieczeństwem referował szef Wydziału Służby Zewnętrznej i komendant KM MO w Olsztynie¹².

Oddzielnym problemem jest niewykorzystanie dokumentów zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie, ze szczególnym uwzględnieniem zespołów Ministerstwa Administracji Publicznej (MAP) i Ministerstwa Ziem Odzyskanych (MZO), co sygnalizowano autorowi w recenzjach jego innych książek poświęconych powojennym dziejom Warmii i Mazur¹³. W zespole MAP należało sięgnąć do sprawozdań Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, w których wyszczególniał on problemy związane z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym w samym Olsztynie i jego powiecie¹⁴. Warto również było skorzystać z protokołów inspekcji Zarządu Miejskiego w Olsztynie, w których znajdujemy wiele interesujących kwestii związanych z tematyką omawianego wyboru źródeł¹⁵. Ciekawym uzupełnieniem rzeczonoego wyboru dokumentów mogły być także sprawozdania delegatów MAP, którzy w protokołach z pobytu na terenie Okręgu Mazurskiego wiele uwagi poświęcali kwestiom porządku publicznego samego miasta Olsztyna¹⁶. Z kolei z zespołu MZO przede wszystkim należało skorzystać z sprawozdań Referatu Osiedleńczego Starostwa Powiatowego w Olsztynie oraz miesięcznych sprawozdań sytuacyjnych miasta Olsztyna, które odnosząc się do ogólnej sytuacji w stolicy regionu i w powiecie olsztyńskim, zawierają charakterystykę newralgicznych problemów związanych z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym¹⁷. Wartością dodaną dla omawianego wyboru byłoby sięgnięcie do teczek poświęconej stanowi bezpieczeństwa na tzw. Ziemiach Odzyskanych i przedstawienie przestępstw dokonanych przez żołnierzy Armii Czerwonej w latach 1945–1946 na terenie Olsztyna i powiatu olsztyńskiego¹⁸. Chcąc uzyskać jak najwięcej informacji związanych

¹² AIPN, 1550/1955, Odprawa komendantów powiatowych MO województwa olsztyńskiego, Protokół z odprawy komendantów powiatowych MO województwa olsztyńskiego, 29 IX 1945 r., k. 4.

¹³ K.A. Kierski, *Nieco inaczej o starostach Warmii i Mazur. Kilka uwag i uzupełnień do książki Roberta Syrwiada Starostowie Warmii i Mazur w latach 1945–1950. Szkice biograficzne*, Olsztyn–Białystok–Warszawa 2018, „Glaukopis” 2020, nr 37, s. 336.

¹⁴ Zob. np. AAN, MAP, 199/2457, Akcja osiedleńcza na terenie Okręgu Mazurskiego. Sprawozdania sytuacyjne i z działalności pełnomocnika okręgowego, Sprawozdanie Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski do MAP za czerwiec 1945 r., 16 VII 1945 r., k. 19–25.

¹⁵ AAN, MAP, 199/2172, Pełnomocnik Rządu RP na Okręg Mazurski. Plany i sprawozdania, Protokół z przeprowadzonej inspekcji Zarządu Miejskiego w Olsztynie w okresie od 5 do 10 X 1945 r. przez Mariana Palamarczyka inspektora Wydziału Inspekcji Starostw MAP, b.d., k. 95–100.

¹⁶ AAN, MAP, 199/2460, Akcja osiedleńcza na terenie Okręgu Mazurskiego. Raporty sytuacyjne, sprawozdania z inspekcji, protokoły, wykazy, zażalenia i korespondencja, Sprawozdanie z delegacji do Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski w Olsztynie odbytej w okresie od 8 do 13 VI 1945 r., b.d., k. 57–60.

¹⁷ AAN, MZO, 196/669, Sprawozdania periodyczne (sytuacyjne i miesięczne) Wojewódzkiego Wydziału Osiedleńczego w Olsztynie, Sprawozdanie Referatu Osiedleńczego Starostwa Powiatowego w Olsztynie za czas od 1 do 31 V 1946 r., 1 VI 1946 r., k. 42–46; Sprawozdanie sytuacyjne za czerwiec 1946 r. z terenu miasta Olsztyna, b.d., k. 85–87.

¹⁸ AAN, MZO, 196/60, Stan bezpieczeństwa na Ziemiach Odzyskanych. Korespondencja, notatki służbowe, meldunki 1945–1948, Spis przestępstw dokonanych przez żołnierzy wojsk radzieckich na Ziemiach Odzyskanych w okresie od 1 II do 31 III 1946 r., b.d., k. 122; Wykaz przestępstw dokonanych przez żołnierzy radzieckich na Ziemiach Odzyskanych według meldunków starostów otrzymanych w MZO w okresie od 1 do 10 V 1946 r., b.d., k. 134.

z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym w Olsztynie i powiecie olsztyńskim powinno się również dokładnie prześledzić sprawozdania wojewody olsztyńskiego i wyodrębnić terytorialnie problemy zawarte w tytule omawianego wyboru¹⁹.

Wszelkie przywoływane braki archiwalne są tylko sygnalizacją problemu i wskazaniem tropu poszukiwań przyszłym badaczom problemu, nie wyczerpując w żaden sposób całości zagadnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w Olsztynie i powiecie olsztyńskim w latach 1945–1946. Nie jest bowiem celem tego omówienia wyboru źródeł wskazywanie setek teczek i tysięcy dokumentów, które w swojej treści odnoszą się do problematyki podjętej przez Syrwidę. Sygnalizowane zespoły archiwalne, te czki oraz poszczególne dokumenty są obok źródeł zawartych w omawianym wyborze swego rodzaju niezbędnikiem i punktem wyjścia do badania problemu powojennego bezpieczeństwa i porządku publicznego Warmii i Mazur w ujęciu monograficznym.

Całość wydawnictwa źródłowego zamyka wykaz ważniejszych skrótów, bibliografia (z podziałem na źródła drukowane, relacje i wspomnienia, artykuły prasowe, opracowania i netografię) oraz niezbędny dla tego typu publikacji indeks osobowy.

Omawiane wydawnictwo źródłowe stoi na stosunkowo wysokim poziomie edytorskim, co w znaczny sposób ułatwia czytelnikowi korzystanie z zamieszczonych dokumentów. Zostały one opatrzone numerami porządkowymi, legendami zawierającymi dane o miejscu przechowywania źródeł i nagłówkami, w których zamieszczono daty i miejsca ich wystawienia oraz informacje o rodzaju danego dokumentu uwzględniające jego wystawcę i odbiorcę. W zdecydowanej większości (poza wspomnianymi brakami) autor starał się przygotować w przypisach biogramy osób występujących w dokumentach oraz rozwinąć pojawiające się skróty. Wyjaśnieniom podlegają też nazewnictwa miejscowości oraz inne zagadnienia szczegółowe wymagające komentarza historycznego. W przypisach tekstowych Syrwid umieścił również ważniejsze informacje na temat dopisków odręcznych, pieczęci i podpisów występujących w prezentowanych dokumentach.

Reasumując należy podkreślić, że omawiany wybór dokumentów jest istotnym wkładem w badania nad historią Olsztyna i powiatu olsztyńskiego w pierwszych miesiącach po II wojnie światowej i obok publikacji zwartych takich autorów jak np. Tadeusz Baryła²⁰, Witold Gieszczyński²¹, Dominik Krysiak²², Bohdan Łu-

¹⁹ AAN, MZO, 196/182, Sprawozdania sytuacyjne wojewody olsztyńskiego za okres I–VI 1946 r.; AAN, MZO, 196/183, Sprawozdania sytuacyjne wojewody olsztyńskiego za okres VIII 1946 r. – I 1947 r.

²⁰ *Warmiaci i Mazurzy w PRL. Wybór dokumentów. 1945 rok*, wybór i oprac. T. Baryła, Olsztyn 1994; *Okręg Mazurski w raportach Jakuba Prawina. Wybór dokumentów. 1945 rok*, wybór i oprac. T. Baryła, Olsztyn 1996.

²¹ W. Gieszczyński, *Państwowy Urząd Repatriacyjny w osadnictwie na Warmii i Mazurach (1945–1950)*, Olsztyn 1999.

²² D. Krysiak, *Polska Partia Robotnicza w województwie olsztyńskim w latach 1945–1948. Struktury – kadry – działalność*, Olsztyn–Białystok–Warszawa 2017.

kaszewicz²³, Stanisław Piechocki²⁴, Marcin Płotek²⁵ czy Ryszard Tomkiewicz²⁶ sięgnięcie do wyboru źródeł Syrvida przy opisywaniu historii pierwszej powojennej dekady dziejów Warmii i Mazur jest niezbędne. Wartość omawianego wyboru źródeł jest szczególnie ważna z uwagi na to, iż do tej pory nie powstały monografie opisujące terenowe organa odpowiadające za bezpieczeństwo i porządek publiczny w Olsztynie oraz na terenie całego Okręgu Mazurskiego i późniejszego województwa olsztyńskiego.

Na koniec pozostaje mieć tylko nadzieję, że autor nie czyniąc urazy pozostanie wdzięczny za wskazane uwagi i uzupełnienia, które w żaden sposób nie przekreślają potrzeby wydania rzeczonych wyboru źródeł, który niniejszym rekomenduję wszystkim zainteresowanym.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Brakoniecki Dariusz, *The concept of public safety and order in the social and the humanitate Sciences*, „Journal of Modern Science” 2018, nr 38.
- Gieszczyński Witold, *Państwowy Urząd Repatriacyjny w osadnictwie na Warmii i Mazurach (1945–1950)*, Olsztyn 1999.
- Kierski Krzysztof Andrzej, *Nieco inaczej o starostach Warmii i Mazur. Kilka uwag i uzupełnień do książki Roberta Syrvida Starostowie Warmii i Mazur w latach 1945–1950. Szkice biograficzne*, Olsztyn–Białystok–Warszawa 2018, „Glaukopis” 2020, nr 37.
- Krysiak Dominik, *Polska Partia Robotnicza w województwie olsztyńskim w latach 1945–1948. Struktury – kadry – działalność*, Olsztyn–Białystok–Warszawa 2017.
- Łukaszewicz Bohdan, *O nową Polskę. Z dziejów aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego na Warmii i Mazurach w latach 1945–1950*, Olsztyn 1989.
- *Polskie Stronnictwo Ludowe na Warmii i Mazurach w latach 1945–1947*, Olsztyn 1991.
 - *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000.
 - *Represjonowani na Warmii i Mazurach 1945–1956. Materiały biograficzne*, Olsztyn 2013.
- Okręg Mazurski w raportach Jakuba Prawina. Wybór dokumentów. 1945 rok, wybór i oprac. T. Baryła. Olsztyn w dokumentach. 3. Wybór źródeł do historii pierwszych lat powojennych 1945–1950, red. D. Bogdan, R. Syrwid, R. Tomkiewicz, Olsztyn 2017.
- Olsztyn w dokumentach. 4. Miasto i jego mieszkańcy w relacjach prasowych 1945–1950, red. K. Bączek, R. Syrwid, R. Tomkiewicz, Olsztyn 2018.
- Osierda Antoni, *Prawne aspekty pojęcia bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, t. 23.
- Piechocki Stanisław, *Olsztyn – styczeń 1945. Portret miasta*, Olsztyn 2000.
- Pieprzny Stanisław, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Rzeszów 2008.
- Płotek Marcin, *Trudne początki. Okręg Mazurski w latach 1945–1946*, Dąbrówno 2011.
- Starostwo Powiatowe w Olsztynie 1945–1950. Wybór dokumentów, wybór, wstęp i komentarz R. Syrwid, Olsztyn 2009.

²³ B. Łukaszewicz, *O nową Polskę. Z dziejów aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego na Warmii i Mazurach w latach 1945–1950*, Olsztyn 1989; idem, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Warmii i Mazurach w latach 1945–1947*, Olsztyn 1991; idem, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000; idem, *Represjonowani na Warmii i Mazurach 1945–1956. Materiały biograficzne*, Olsztyn 2013.

²⁴ S. Piechocki, *Olsztyn – styczeń 1945. Portret miasta*, Olsztyn 2000.

²⁵ M. Płotek, *Trudne początki. Okręg Mazurski w latach 1945–1946*, Dąbrówno 2011.

²⁶ R. Tomkiewicz, *Życie codzienne mieszkańców powojennego Olsztyna 1945–1956*, Olsztyn 2003.

- Syrwid Robert, *Inspekcja Zarządu Gminy Szombark (Wrzesina) w 1948 roku. Przyczynek do dziejów samorządu terytorialnego województwa olsztyńskiego*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1998, nr 2.
- *Od partnerstwa do wymuszonej „jedności”. Olsztyńska organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1945–1948*, Łódź 2004.
 - *Protokół inspekcji powiatu olsztyńskiego w 1945 roku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2006, nr 3.
 - *Starostowie i wicestarostowie Okręgu Mazurskiego w charakterystykach naczelnika Wydziału Inspekcji Starostw Urzędu Pełnomocnika Rządu RP Zygmunta Walewicza z 16 października 1945 roku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2013, nr 4.
 - *Podanie Wiktora Hoffmanna do Władysława Gomułki z 1946 roku. Z dziejów polityki personalnej Ministerstwa Ziem Odzyskanych*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2015, nr 4.
 - *„Ponieśmy więc projekt Konstytucji w masy...” Przebieg i ocena I etapu „dyskusji” nad projektem Konstytucji PRL (luty–marzec 1952 r.) na Warmii i Mazurach w świetle materiałów Wydziału Propagandy KW PZPR w Olsztynie*, „Polska 1944/45–1989. Studia i materiały” 2015, t. 13.
 - *Starostowie Warmii i Mazur w latach 1945–1950. Szkice biograficzne*, Olsztyn–Białystok–Warszawa 2018.
 - *„Wyraźnie odczuwało się tendencje WRN”. I Wojewódzki Zjazd Polskiej Partii Socjalistycznej 9–10 czerwca 1946 roku w Olsztynie w raporcie aparatu bezpieczeństwa*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2016, nr 1.
 - *Opis miasta Olsztyna z 3 grudnia 1947 roku. Źródło do badań ekonomiczno-społecznych warunków funkcjonowania ośrodków miejskich na Warmii i Mazurach po zakończeniu II wojny światowej*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2019.
 - *„Trzeba będzie przejrzeć ludzi od wszystkich możliwych stron”. Sprawa Juliana Sekity przed Wojewódzką Komisją Kontroli Partyjnej przy KW PZPR w Olsztynie i jej następstwa (1949–1950/1956–1957)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2020, nr 1.
 - *„Tym razem wybierz sam!” Dokumenty życia społecznego z okresu kampanii wyborczej do Sejmu i Senatu PRL 4 i 18 czerwca 1989 roku w zbiorach Domu „Gazety Olsztyńskiej” Oddziału Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2020, nr 2.
- Tomkiewicz Ryszard, *Życie codzienne mieszkańców powojennego Olsztyna 1945–1956*, Olsztyn 2003.
- Warmiacy i Mazurzy w PRL. Wybór dokumentów. 1945 rok, wybór i oprac. T. Baryła*, Olsztyn 1994.